

PRATEN MET KINDEREN OP SCHOOL EN IN DE KLAS

Nicole M.C. van As en Jan M.A.M. Janssens

sectie Orthopedagogiek; gezin en gedrag

KU NIJMEGEN

1. Inleiding

In 1995 is door ons de cursus Praten met kinderen (Van As & Janssens, 1995; 1997) op de markt gebracht. Deze cursus is bedoeld om ouders handvatten aan te reiken die hen kunnen helpen met hun kinderen te overleggen over conflicten en meningsverschillen. Hoewel de communicatie tussen ouders en kind niet zonder meer te vergelijken is met de communicatie tussen leerkracht en leerling, komt er in de cursus 'Praten met kinderen' een aantal belangrijke communicatieve vaardigheden aan bod die niet alleen van belang zijn voor de ouder-kind relatie, maar zeker ook voor de leerkracht-leerling relatie en meer algemeen voor relaties tussen mensen onderling.

In dit artikel zullen we een aantal voor school- en klaspraktijk relevante aspecten van de communicatie met kinderen bespreken.

2 Waarom praten met kinderen?

De cursus 'Praten met kinderen' is gebaseerd op het idee dat in de opvoeding van kinderen grofweg drie opvoedkundige strategieën mogelijk zijn. Ten eerste is het mogelijk dat de ouders bepalen wat er moet gebeuren. De ouders beslissen hoe problemen en meningsverschillen opgelost moeten worden. In zo'n situatie winnen de ouders (de strijd) en verliest het kind. In sommige gevallen kan dit een goede of nuttige oplossing zijn. Het is namelijk mogelijk dat er bepaalde regels of onderwerpen zijn waarover ouders niet willen overleggen met hun kind. Bijvoorbeeld: de ouders willen niet dat hun kind van 6 jaar alleen met een vriendje of vriendinnetje naar het zwembad gaat. (Zo zijn ook voorbeelden te geven die betrekking hebben op de schoolsituatie en de rol van de leerkracht als opvoeder: de leerkracht besluit om bij een taak waarbij de kinderen in groepjes werken zélf de groepjes samen te stellen en de kinderen niet te laten kiezen met wie ze samen willen werken.)

Het heeft echter in het algemeen nogal wat nadelen als ouders zonder met het kind te overleggen bepalen wat er moet gebeuren en hun zin doordrijven. De kans is groot dat dit tot heftige protesten en verzet van het kind leidt, wat de sfeer er niet beter op maakt. Het opdringen van een oplossing door de ouders aan het kind kan er ook toe leiden dat hun relatie met het kind verslechtert. Mogelijk heeft het optreden van de

ouders ook een averechts effect, als het kind het vertikt om zich aan de opgelegde afspraak te houden. Het kan zijn dat het kind helemaal niets voelt voor de oplossing van de ouders en dat het kind stiekem probeert eronderuit te komen.

Wanneer het erg vaak voorkomt dat ouders bepalen wat er moet gebeuren zonder met het kind te overleggen, kan dat tot problemen leiden. Het kind krijgt niet de kans om mee te denken, om beslissingen te nemen en om keuzes te maken. De ouders zijn in dat geval erg autoritair en willen het kind niet mee laten denken over regels en over de manier waarop conflicten kunnen worden opgelost. De ouders zijn degenen die weten wat de "juiste" oplossing voor het probleem is en nemen alle beslissingen. Ze verwachten van het kind dat het zich houdt aan die beslissingen. Er is geen compromis mogelijk en de ouders zijn niet bereid "tijd te verspillen" aan discussies en overleg. Het kind mist in dat geval de mogelijkheid om te leren overleggen.

Ten tweede is het bij problemen en meningsverschillen mogelijk dat het kind bepaalt wat er moet gebeuren. In deze situatie wint het kind en verliezen de ouders. De ouders passen zich aan de wensen van het kind aan. Ook dit kan in sommige gevallen een goede oplossing zijn. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat de ouders het meningsverschil te onbelangrijk vinden om er veel aandacht aan te besteden. Het is ook mogelijk dat de ouders in bepaalde gevallen toegeven om de onderlinge sfeer goed te houden. Bijvoorbeeld: om het gezellig te houden vinden de ouders het goed dat het kind op een feest een slordige spijkerbroek draagt, hoewel ze liever gezien zouden hebben dat het wat netters aan had. Mogelijk hebben ouders bij bepaalde meningsverschillen ook het idee dat het om iets gaat waarover het kind zelf moet beslissen. Ze vinden bijvoorbeeld dat ze het kind niet kunnen dwingen om naar de kerk te gaan als het dat zelf niet graag wil. Ze laten het kind zelf kiezen. Of ze staan toe dat het zoon met een in hun ogen lelijk kapsel rondloopt, omdat ze inzien dat het voor hem belangrijk is om er op school en in zijn vriendenkring "bij te horen". (Een voorbeeld dat betrekking heeft op de schoolsituatie: de leerkracht besluit op vrijdagmiddag voor de vakantie om de kinderen, die aangeven geen zin te hebben in de rekenles, wat langer buiten te laten.)

Als het vaak voorkomt dat ouders toegeven en dat hun kind bepaalt wat er moet gebeuren of hoe een conflict opgelost moet worden, kan dat ook tot problemen leiden. Een zeer toegeeflijke houding van ouders heeft geen goede invloed op de ontwikkeling van een kind, omdat het kind niet leert om met anderen rekening te houden en eraan went om altijd zijn zin door te drijven. De kans is dan aanwezig dat

het kind zich ontwikkelt tot een egoïstische volwassene die moeilijk met anderen kan samenwerken. Ook is het mogelijk dat een kind nog te jong en onervaren is om een goede keuze te maken, een goede beslissing te nemen of om de gevolgen van een keuze te overzien. Dan kan het nodig zijn dat ouders het kind advies geven en helpen bij het maken van een keuze.

Zoals gesteld mag het best eens voorkomen dat ouders bepalen wat er moet gebeuren zonder met het kind te overleggen, of dat ouders toegeven en het kind laten bepalen hoe een conflict opgelost moet worden. In dit artikel gaan we in op een derde mogelijkheid om conflicten op te lossen, namelijk door overleg tussen ouders en kind. In het algemeen verdient deze manier om conflicten op te lossen de voorkeur boven de twee andere manieren. Als ouders en kind met elkaar overleggen, proberen ze samen tot een oplossing te komen. Het is dus niet zo dat óf de ouders beslissen óf dat het kind bepaalt wat er moet gebeuren. Ouders en kind moeten samen tot een beslissing komen die voor iedereen aanvaardbaar is.

Vertaald naar het onderwijs kunnen we stellen dat ook hier iets dergelijks van toepassing is. In de klas is de leerkracht de baas, maar mogen ook de leerlingen hun zegje doen. Leerkrachten streven veelal naar een houding ten opzichte van de kinderen die niet te autoritair en niet te toegeeflijk is. Want ook een leerkracht is, net als andere ouders, gebaat bij een goede relatie met het kind, die gekenmerkt wordt door vertrouwen en openheid. Bij een goede onderlinge relatie zullen de kinderen eerder geneigd zijn zich coöperatief op te stellen en adviezen, suggesties en regels van de leerkracht op te volgen. Zowel leerkracht als leerlingen zullen gebaat zijn bij een heldere, open communicatie waarin de leerling inspraak heeft (zijn zegje mag doen) maar waarbij de leerkracht uiteindelijk de eindverantwoordelijke is.

In het boek 'Praten met kinderen' gaan we in op de communicatie tussen ouders en kind aan de hand van een 'overlegmodel'. Dat overlegmodel is bedoeld om problemen en conflicten tussen ouders en kind door middel van overleg op te lossen en zo een oplossing te vinden waar uiteindelijk beide partijen tevreden mee zijn. Het overlegmodel bestaat uit vier stappen: 1. het bespreken van een probleem of meningsverschil, 2. het bedenken van mogelijke oplossingen, 3. het kiezen van een oplossing en maken van afspraken, en 4. het beoordelen van de gekozen oplossing. Bij elke stap van dit overlegmodel geven we een aantal tips om een goede, open communicatie te bewerkstelligen. Nu is de vraag in hoeverre dit overlegmodel ook toepasbaar is in de

school- en klassituatie. Het kan voorkomen dat een leerkracht daadwerkelijk een meningsverschil met een kind of met meerdere kinderen heeft. Dan is het mogelijk dat de leerkracht in het betreffende geval kiest voor de meer ‘autoritaire’ of meer ‘toegeeflijke’ aanpak, zoals boven beschreven is. De leerkracht kan er echter ook voor kiezen om met het kind of de kinderen te overleggen volgens de vier stappen van het overlegmodel. Ook kan het voorkomen dat de kinderen onderling een conflict of meningsverschil hebben. De leerkracht kan hen dan begeleiden in het oplossen van het conflict via de stappen van het overlegmodel.

De eerste stap van het overlegmodel bestaat uit een aantal aandachtspunten die van belang zijn bij goed luisteren naar elkaar en bij het op een goede manier je mening geven over, of ter sprake brengen van een onderwerp. Eigenlijk gaat het in deze eerste stap om zeer basale communicatieve vaardigheden die ook van belang zijn zonder dat er sprake is van een conflict of meningsverschil. We kunnen stellen dat de communicatieve vaardigheden uit de eerste stap van het overlegmodel de leerkracht van pas kunnen komen in de communicatie met de kinderen, ook zonder dat zich conflicten of meningsverschillen voordoen.

In het volgende zullen we verder ingaan op de vier stappen van het overlegmodel en aangeven hoe deze stappen binnen het onderwijs toepasbaar zijn.

3. Praten met kinderen

Hoe kun je met kinderen overleggen over conflicten en meningsverschillen, op zo'n manier dat er een oplossing gevonden wordt die voor beide partijen acceptabel is? Zoals gezegd, is het boek 'Praten met kinderen' gebaseerd op een probleemoplossingsmodel, het overlegmodel genoemd, dat uit vier stappen bestaat. Deze stappen worden hieronder toegelicht.

Probleem bespreken : Luisteren en je mening geven.

De eerste stap van het overlegmodel bestaat uit het bespreken van een probleem of meningsverschil. Om een probleem op te lossen of om tot goede afspraken over onderwerpen te komen is het belangrijk om te weten te komen hoe leerkracht en kinderen denken over het onderwerp en wat hun mening, wensen en behoeften zijn. Voor het bespreken van een probleem zijn er twee dingen erg belangrijk: goed luisteren naar elkaar en je eigen mening geven over het probleem. We gaan nu eerst in op luistervaardigheden.

Goed luisteren.

Waarom is goed luisteren zo belangrijk en hoe kun je een kind laten merken dat je luistert? Als een leerkracht goed luistert naar een kind, geeft hij dat kind de boodschap dat hij het serieus neemt en respecteert. Hij laat merken dat hij het kind probeert te begrijpen. Een goed begrip van elkaar is essentieel voor het vinden van een oplossing voor een probleem. Bovendien zal een kind naar wie geluisterd wordt ook eerder bereid zijn naar jou te luisteren en mee te werken aan het vinden van een oplossing. Met andere woorden: goed en oprecht luisteren betekent tevens dat je investeert in de relatie met een kind.

Er zijn vijf aspecten van goed luisteren te onderscheiden: 1. het aannemen van een goede luisterhouding; 2. vragen om meer informatie; 3. meeleven met het kind; 4. niet impulsief reageren; en 5. actief luisteren. Een goede luisterhouding aannemen betekent dat de leerkracht het kind aankijkt, niet in de rede valt en korte luisterreacties geeft, als 'ja', 'hmm'. Door meer informatie te vragen kan de leerkracht proberen meer zicht te krijgen op hoe het kind denkt over een probleem of wat het wil (bijvoorbeeld: 'waarom wil je niet met Lisa in het toneelstukje spelen?'). Meeleven met het kind betekent dat de leerkracht laat merken de gevoelens van het kind te begrijpen, door bijvoorbeeld enthousiast te reageren op een enthousiast verhaal van het kind of door zorgen van het kind serieus te nemen (bijvoorbeeld: 'Ben je een beetje zenuwachtig voor de toneelvoorstelling?'). Het weerhouden van impulsieve reacties betekent dat de leerkracht het kind uit laat spreken, zonder onmiddellijk boosheid, wantrouwen of afkeuring te laten merken. Het gaat erom dat de leerkracht luistert naar wat het kind te vertellen heeft en rustig op zijn of haar beurt wacht om zijn of haar mening over het onderwerp te geven. Actief luisteren tenslotte betekent dat de leerkracht in eigen woorden de gedachten en gevoelens van het kind samenvat om na te gaan of hij of zij het kind goed begrepen heeft (bijvoorbeeld: 'Als ik het goed begrijp ben je bang dat deze sommen te moeilijk voor je zijn. Klopt dat?'). Met actief luisteren geef je aan dat je het kind probeert te begrijpen én geef je het kind de mogelijkheid jouw interpretatie te verbeteren of aan te vullen als blijkt dat je hem niet goed begrepen hebt.

Probleem bespreken: je mening geven.

Voor het bespreken van een probleem is niet alleen goed luisteren van belang, maar eveneens het geven van je eigen mening over het onderwerp. Alleen dan kan duidelijk worden hoe iedereen denkt over het onderwerp, en wat ieders wensen en

behoefden zijn. Ook zal het voorkomen dat een leerkracht zelf een onderwerp of een probleem ter sprake wil brengen. Dan is de manier waarop hij dat doet van groot belang. Want daarmee bepaalt hij voor een deel de manier waarop een kind reageert. Als een onderwerp op een negatieve, beschuldigende manier ter sprake wordt gebracht bijvoorbeeld, is de kans dat het kind negatief reageert en bijvoorbeeld boos wordt, niet wil luisteren en niet openstaat voor de boodschap veel groter, dan wanneer een onderwerp op een rustige manier ter sprake wordt gebracht. In het boek 'Praten met kinderen' wordt een aantal tips besproken om een open sfeer te creëren, waarin ieder zijn of haar mening kan geven, zonder zich aangevallen te voelen door de ander. Deze tips zijn de volgende: 1. beschrijf het probleem zo precies en concreet mogelijk zodat er geen misverstanden over kunnen ontstaan (het is bijvoorbeeld beter te zeggen dat een kind je aan moet kijken als je tegen hem praat, dan te zeggen dat 'hij niet zo verlegen of onverschillig moet doen'); 2. veroordeel het gedrag, niet de persoon (het is bijvoorbeeld beter om te zeggen dat je het niet leuk vindt dat het kind de andere kinderen niet meehelpt met het opruimen van de taakjes (het gedrag), dan te zeggen dat het kind een egoïst is (als persoon)); 3. geef opbouwende kritiek. Hierbij beschrijf je niet alleen het ongewenste gedrag van het kind, maar geef je ook een alternatief door het gewenste gedrag te omschrijven. (Bijvoorbeeld: 'Ik vind het niet leuk dat de andere kinderen aan het opruimen zijn en dat jij alleen toekijkt; ik wil graag dat jij ook een paar taakjes opruimt.');

4. wees toekomstgericht (in plaats van te blijven discussiëren over in het verleden gemaakte fouten). Zeg bijvoorbeeld liever 'Ik wil dat je morgen deze twee taakjes opruimt' in plaats van 'waarom heb je nou helemaal niks opgeruimd vanmorgen?'; 5. stel geen overbodige 'waarom-vragen' (die vaak niet zozeer bedoeld zijn om informatie te verkrijgen, maar vooral bedoeld zijn als verwijt). Het is bijvoorbeeld goed om een kind op een neutrale manier te vragen waarom het een ander kind geduwd heeft om erachter te komen wat er aan de hand is. Het heeft echter weinig zin om te volharden in het stellen van verwijtende waarom-vragen als 'Waarom doe je dat toch altijd!' 'Waarom gedraag je je nou niet eens normaal?!' 'Waarom is het toch altijd gedonder met jou!' Dergelijke waarom-vragen leiden er slechts toe dat het kind zijn eigen gedrag probeert te verdedigen of tegenbeschuldigingen gaat uiten ('Jij bent altijd tegen mij!' of 'Hij probeerde mij ook te duwen!'). Ook kunnen er welles-nietes discussies ontstaan ('Het is niet ALTIJD gedonder met mij!') waarmee het probleem niet opgelost wordt; 6. houd het kort (aangezien een lange preek of lezing veel weerstand en verzet op kan roepen bij het kind); 7. blijf vriendelijk (om de kans te vergroten dat het kind ook vriendelijk

reageert); 8. probeer begrip te tonen (om het kind niet in de verdediging te drukken en om de kans te vergroten dat het kind ook begrip voor de leerkracht probeert op te brengen). Bijvoorbeeld: ‘Ik snap wel dat je het spel zo leuk vindt dat je nog geen zin hebt om ermee te stoppen, maar toch wil ik dat je het nu opruimt omdat we iets anders gaan doen.’; 9. vermijd de schuldvraag. Het stellen van de schuldvraag leidt meestal tot eindeloze welses-nietes discussies. Vaak is het ook niet zo duidelijk is wie een probleem veroorzaakt heeft, omdat beide partijen een aandeel in het probleem hebben. (Wanneer het ene kind zegt dat het een ander kind geslagen heeft, omdat het andere kind hem eerst geduwd heeft, en het andere kind zegt dat het duwde omdat het ene kind hem als eerste sloeg, dan is de kans groot dat de leerkracht niet meer kan achterhalen wie de ruzie veroorzaakt heeft. Het is dan beter de aandacht te richten op het verzoenen van de kinderen, dan op het achterhalen van de oorzaak of toedracht.); 10. bespreek één probleem tegelijk (om ervoor te zorgen dat het ook lukt om een oplossing te vinden en om niet afgeleid te worden door allerlei andere problemen) en 11. bespreek het onderwerp op een geschikt moment (Bijvoorbeeld niet in de laatste vijf minuten voordat de school uitgaat: de kans is groot dat de kinderen er dan de aandacht niet meer bij hebben. Zo kan een probleem dat een enkel kind betreft ook beter niet besproken worden met andere kinderen erbij die er niets mee te maken hebben.)

Bovenstaande tips om goed te luisteren en op een goede manier een onderwerp ter sprake te brengen of je mening erover te geven kunnen in veel situaties van pas komen wanneer een leerkracht met een kind praat (ook zonder dat er sprake is van een conflict of een probleem tussen leerkracht en kind). Wanneer er echter daadwerkelijk sprake is van een conflict of meningsverschil dient er na het goed bespreken van het onderwerp nog een oplossing gevonden te worden, of dienen er afspraken gemaakt te worden. Ook daarvoor worden in het boek ‘Praten met kinderen’ tips gegeven waar leerkrachten iets aan kunnen hebben. Daartoe bespreken we in het volgende de verdere stappen van het overlegmodel.

De tweede stap: oplossingen bedenken.

De tweede stap van het overlegmodel bestaat uit het bedenken van zo veel mogelijk oplossingen voor een probleem. Elke oplossing moet serieus overwogen worden, want ook gekke, grappige of onmogelijke oplossingen kunnen iets bruikbaar in zich dragen, of leiden tot nieuwe, bruikbare ideeën. Om in een prettige, ontspannen sfeer

tot een aantal oplossingen te komen, is het belangrijk dat iedereen die betrokken is bij het probleem ook bijdraagt aan het vinden van oplossingen. Zo kunnen zowel kinderen als de leerkracht suggesties doen voor een oplossing voor het probleem. Om een geschikte oplossing te vinden is het nuttig dat zowel leerkracht als kind zo veel mogelijk oplossingen proberen te bedenken en het niet te snel opgeven, dat ieder zijn of haar fantasie gebruikt en dat de suggesties nog niet beoordeeld (of veroordeeld) worden (zeg dus liever op neutrale toon ‘dat is een idee’ of ‘dat is een mogelijkheid’ dan ‘nee, dat is geen goede oplossing, want ...’). Wanneer oplossingen meteen bekritiseerd of afgewezen worden is de kans aanwezig dat het kind niet met nieuwe ideeën durft te komen uit angst dat ze weer afgewezen worden. Ook is het van belang dat leerkracht en kinderen elkaar niet op een negatieve manier bekritisieren om de suggesties die ze doen. Als ze elkaar bekritisieren en aanvallen, door bijvoorbeeld rare gezichten te trekken, afkeurende gebaren te maken of door opmerkingen te maken zoals ‘dat slaat nergens op’ of ‘doe niet zo stom’ is de kans groot dat de kinderen boos worden en niet meer mee willen werken. Tenslotte is het mogelijk om alle oplossingen die bedacht zijn op te schrijven. Dat geeft een goed overzicht van alle ideeën die genoemd zijn. Eventueel kan de leerkracht ook met de kinderen brainstormen over het gebruik van beloningen of straf om elkaar te stimuleren om zich aan de nader te maken afspraken te houden. Ze kunnen bedenken wat de straf zou kunnen zijn wanneer iemand zich niet aan zijn of haar afspraken houdt, en wat de beloning zou kunnen zijn wanneer hij dat wel doet. Bijvoorbeeld: de leerkracht kan samen met de kinderen overleggen wat een goede beloning is wanneer de kinderen hun schrijfschrift netjes opruimen (een stickertje uitkiezen) en wat een straf zou kunnen zijn als zij dat vergeten (bijvoorbeeld: een taakje in de klas uitvoeren, zoals planten water geven of een kast opruimen).

De derde stap: oplossing kiezen en afspraken maken

De derde stap van het overlegmodel bestaat uit het kiezen van een oplossing en het maken van afspraken over de uitvoering van de gekozen oplossing. Bij het kiezen van een oplossing moet nagegaan worden of de gekozen oplossing praktisch uitvoerbaar is en of alle partijen tevreden zijn met de gekozen oplossing. Verder is het belangrijk dat leerkracht en kind bereid zijn om een oplossing voorlopig uit te proberen, ook al is die niet helemaal perfect. Om tot een keuze te komen is het goed om de lijst met oplossingen nog eens door te lezen. Vervolgens kunnen de oplossingen waarover iedereen het eens is dat ze niet zullen werken, weggestreept worden. Van de overige

oplossingen kunnen de voor- en nadelen besproken worden, waarbij het belangrijk is dat zowel leerkracht als kind hun mening hierover kunnen geven zonder bekritiseerd te worden. Vervolgens dient een oplossing geselecteerd te worden om voorlopig uit te proberen. Het is belangrijk dat er duidelijke afspraken over de uitvoering gemaakt worden, zodat daar naderhand geen misverstanden over kunnen ontstaan. Zo wordt precies afgesproken wat er van iedereen verwacht wordt, op welke manier en op welk moment. (De leerkracht bespreekt met de kinderen het probleem dat de moestuin van de klas slecht verzorgd wordt. De leerkracht heeft er zelf weinig tijd voor en de kinderen kijken er alleen naar om als ze er toevallig aan denken. Vaak zijn het ook dezelfde kinderen die voor de moestuin zorgen. Na overleg komen leerkracht en kinderen tot de volgende concrete afspraken: De kinderen zorgen voortaan zelf, bij toerbeurt, voor het moestuintje. Voor alle weken wordt vastgelegd wie er aan de beurt is en wat het onderhoud inhoudt: de planten water geven bij droog weer, het onkruid weghalen en in overleg met de leerkracht de groenten oogsten. Het onderhoud vindt plaats op donderdagmiddag na het vrije spel. Voordat de kinderen aan de slag gaan overleggen ze met de leerkracht over wat er moet gebeuren.) Het kan ook helpen om de afspraken door een kind te laten herhalen of om de afspraken op te schrijven. Ook kan afgesproken worden wanneer de gekozen oplossing geëvalueerd zal worden. Hiermee zijn we aangekomen bij de vierde stap van het overlegmodel, het beoordelen van de gekozen oplossing.

De vierde stap: het beoordelen van de gekozen oplossing

Als een oplossing enige tijd uitgeprobeerd is, moet nagegaan worden of het probleem inderdaad naar ieders tevredenheid opgelost is. Indien nodig kunnen dan de afspraken aangepast worden, kan een andere oplossing uitgeprobeerd worden, of kan opnieuw gepraat worden over het probleem.

4. Slot

De cursus ‘Praten met kinderen’ is oorspronkelijk ontwikkeld voor ouders die problemen ervaren met moeilijk gedrag van een kind tussen de 12 en 16 jaar. Die problemen zijn nog niet zodanig groot dat professionele hulp vanuit een instelling voor jeugdhulpverlening nodig is, maar ouders zoeken wel een steuntje in de rug door een oudercursus te gaan volgen waarin zij leren adequater met de problemen van hun kind om te gaan.

Uit het voorgaande is gebleken dat de cursus in feite gebaseerd is op algemene communicatieprincipes die in een veelheid van situaties kunnen worden toegepast. In de cursus zelf worden die principes vertaald naar effectieve vormen van communicatie tussen ouders en kinderen. In dit artikel hebben we aangegeven hoe toepassing van die communicatieregels kan leiden tot prettiger en effectievere interacties tussen leerkrachten en leerlingen. Het lijkt erop dat de laatste jaren zowel leerkrachten als leerlingen steeds meer klagen over de wijze waarop zij elkaar bejegenen. De problemen zijn vaak te herleiden tot communicatiestoornissen. Leerkrachten zijn te toegevend of te autoritair, en leerlingen denken assertief te zijn, maar gedragen zich in feite agressief. Positieve communicatie tussen beiden kan alleen toenemen, als leerkrachten leerlingen zich beter houden aan communicatieregels die we in het voorgaande hebben toegelicht.

5. Literatuur

As, N.M.C. van & Janssens, J.M.A.M. (1995). Praten met kinderen. Een boek voor ouders en andere ouders. Leuven: Garant.

As, N.M.C. van & Janssens, J.M.A.M. (1997). Praten met kinderen. Handboek voor de begeleider. Leuven: Garant.

Dit artikel is gepubliceerd in School- en klaspraktijk (2003), jaargang 43, aflevering 178